

OLGA ŠTĚPÁNKOVÁ

O IDEOLOGII AGRARISMU

Mezi nejrozšířenější ideologie v údobí předmnichovské republiky patřil agrarismus, oficiální ideologie nejsilnější politické strany v Československu, Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu.¹ Protitlidová politika republikánské strany, která vedla k mnichovské zradě, zdiskreditovala tuto ideologii v očích pracujících. Pracující rolníci poznali postupně lživost a proradnost politiky agrární buržoazie, rozešli se s ní a stali se po osvobození naší země věrnými spojenci proletariátu vedeného komunistickou stranou.

To však neznámá, že by pracující rolníci ve svém myšlení zcela překonali pozůstatky této ideologie. Nesmíme zapomínat, že působení agrární ideologie na náš venkov bylo dlouhé a velmi silné. Byli jsme svědky toho, že ještě v letech 1945—1948 existovaly snahy oživit ideologii agrarismu prostřednictvím národně socialistické strany. Teprve po únorových událostech došlo k rychlejšímu procesu převýchovy a výchovy rolníků v duchu socialismu. Tento proces není dokončen. Ještě dnes se občas setkáváme s názory, které jsou v podstatě přežitky agrarismu a ztěžují uskutečňování politiky KSČ v zemědělství. Proto je účelné zabývat se soustavněji ideologií agrarismu a odhalovat hlouběji její pravou tvářnost.²

Rozbor ideologie agrarismu je poučný i proto, že ukazuje úpadek buržoazních ideologií v údobí všeobecné krize kapitalismu. Po první světové válce a zejména po vítězství Velké říjnové socialistické revoluce, kdy sílí revoluční hnutí na celém světě a panství buržoazie se stále více rozkládá, je základním znakem všech buržoazních ideologií to, že jsou vytvářeny pod tlakem aktuálních politických potřeb boje proti komunistickému hnutí s cílem obhájit a prosadit zájmy buržoazie. Poněvadž jde o potřeby třídy, která se již dávno stala reakční, projevuje se to nutně v úpadkovosti a v povrchnosti těchto ideologií. Jsou pocho-pitelně nevědecké a převážně nepůvodní, v podstatě jsou to kompilace názorů různých starých směrů.³ Jejich úpadkovost, povrchnost a nepůvodnost se stále prohlubuje.

Buržoazní ideologie mají tedy řadu společných rysů, které pramení především ze společného cíle. Neznamená to však, že mezi jednotlivými ideologiemi nejsou podstatné rozdíly. Ty záleží v tom, že každá ideologie je obsahem a způsobem podání přízpůsobována úrovni a mentalitě různých vrstev lidu, které chce ovlivnit ta či ona část buržoazie.

Na obsahu agrární ideologie je zvlášť dobře možné ukázat, jak je cílevědomě konstruován tak, aby navazoval na zakořeněný tradiční způsob myšlení, citění a jednání rolníků, a to především na ty stránky, které byly základem konzervatismu venkova. Pracující rolník měl např. silný vztah k půdě, který vyrůstal jak z jejího soukromého vlastnictví, tak i z faktu, že pro pracujícího rolníka byl malý kousek půdy dlouho jedinou nadějí vlastní záchrany v nemilosrdné

kapitalistické společnosti. Na tyto a jiné city rolníků, na některé stránky jejich myšlení a jednání navazovali agrární ideologové různými uměle vytvářenými teoriemi, které měly získat rolníky k prosazování zájmů agrární buržoazie, a to tak, aby rolník byl „přesvědčen“ o tom, že obhazuje své zájmy. Agrární strana tak zneužívala zaostalosti pracujícího lidu venkova podobně jako jiné buržoazní strany. Je známo, jak např. lidová strana využívala náboženského citění lidu a Hlinkova ľudová strana navíc ještě národnostního citu utlačovaného slovenského lidu.

Předmětem článku je odhalení základních rysů agrární ideologie v údobí první republiky, kdy se agrární strana stala mocnou stranou finančního kapitálu a jako taková dala všechny své síly do služeb boje proti revolučnímu hnutí pracujících.

Agrární strana stejně jako kterákoliv jiná politická strana buržoazie, neměla a nemohla mít při svém vzniku ani později vypracovanou ucelenou ideologii. Pochopitelně proto, poněvadž nevycházela z vědeckého rozboru společnosti. Poznávat pravdivě zákonitosti vývoje společnosti a řídit se jimi nevyhovovalo snahám a cílům agrární strany, která obhajovala zájmy agrární buržoazie. Především k obhajobě těchto zájmů vytvářela nejrůznější teorie, které byly součástí třídního úsilí o vypracování ideových pojmů mezi reakční buržoazií a kolísavými maloburžoazními vrstvami. Měnila je vzhledem k aktuální situaci i potřebám, které byly ovšem určovány především rozvojem třídního boje. V odhodlání zabránit svazku dělníků a rolníků používala agrární buržoazie jakýchkoliv prostředků, především prohaného klamání rolníků.

Přesto však lze formulovat poměrně stále základní myšlenky, z nichž agrarismus po první světové válce vycházel. Byly formulovány zejména ve spisech představitelů a jiných pracovníků agrární strany, jako byli např. A. Svehla, R. Beran, M. Hodža, E. Reich, O. Frankenberger, V. Brdlík, A. Matula.⁴ Poměrně nejrozvinutější formulaci obsahuje přednáška M. Hodži „Agrarismus“, proslavená v roce 1930 v cyklu přednášek o ideologii československých politických stran.

Agrární ideologové se především snažili dokázat, že vedoucí úlohu ve společnosti má zemědělské hnutí. Byli ovšem nuceni uznat, že hlavním činitelem v poslední čtvrtině minulého století bylo hnutí dělnické. První světová válka prý však způsobila takové změny, že na místo nejsilnějšího společenského činitele, kterým byla agrární aristokracie, byla postavena agrární demokracie, tj. malý zemědělský podnik. Tyto změny proběhly především ve střední Evropě, kde šlo podle Hodži o nekrvavou, tichou, ale nejhlubší sociální revoluci světových dějin.⁵ Tato revoluce proběhla prý u nás, v Polsku, Rumunsku, Jugoslávii, Bulharsku, Řecku, v baltských státech a ve Finsku. Proto byly tyto země, v nichž vedoucí postavou byl podle Hodži zemědělec, nejpokrokovějším činitelem proti unavené civilizaci Západu, kde převládaly továrny a stroje mechanizující lidi, a proti Rusku, kde prý existoval komunistický režim pouze proto, že „ubil mužika“.⁶ Současně agrární ideologové všestranně zdůrazňovali, že pracovní a životní prostředí vytváří u zemědělce takové vlastnosti, které jej předurčují k „záchráně společnosti“. Lichotili tak zemědělcům a vtírali se do jejich důvěry. „Zákon přírody jasně, ale neúprosně učí zemědělce trpělivosti, rozvaze, klidu (základům moudrosti života) a on také se jim podrobuje, ať rád či nerad, ale nedovede ještě tyto zásady uplatňovat jinde, jak ve vlastním životě, tak v propagaci... Podle řádů půdy bude spravován celý svět! Vlast-

nosti, které kotví hluboce v duši zemědělece a jimiž se řídí celý život, nutno učinit řádem, podle kterého bude spravován svět.“⁷ Za typické vlastnosti rolníka, vyrůstající z úzkého spojení s půdou a z povahy jeho hospodářské činnosti, pokládali pochopitelně nerevolučnost a sklon ke konzervatismu. Vyvozovali je z jeho trpělivosti, rozvážnosti a klidu, z touhy po míru a z lásky k půdě a k zemi, v níž se rolník zrodil.⁸

Agrární ideologové nemohli při všech těchto vlastnostech částečně nepřiznat „nepřipravenost“ rolníků k vedoucí úloze ve společnosti. Přiznali ji, ale současně dokazovali, že v době, kdy podle nich probíhal na jedné straně bankrot civilizace západní Evropy a na druhé straně existoval neudržitelný systém komunismu, je to jedině zemědělec, který může zachránit svět. Jako spásu v této situaci pak ukazovali agrarismus, který přišel právě proto, aby zemědělci pomohl v tak odpovědné situaci, neboť úkolem rolníků nebylo toliko „chránit zájmy zemědělcovy, stavět mosty mezi neslučitelnými zájmy a ideály proletariátu a buržoazie a usměrňovat politickou základnu pro rozvoj společnosti, ale též stanovit celé společnosti nové ideály a mety, vyvést evropský duch z jeho babylonského zajetí a vytvořit nové metody společenského pokroku méně násilně a hrubé, poctivější a psychologicky správnější, než nám odkázalo století devatenácté“.⁹

Agrární ideologie nemohla připustit existenci protikladných sil na venkově a dělala vše, aby zamlžila třídní protiklady. Vypracovala si zcela svérázné pojetí tříd. Podle ní je základním znakem všech obyvatel venkova, že žijí z výnosu půdy, a to vytváří společenství zájmů těchto obyvatel. Podle tohoto hlavního znaku byl do této třídy počítán každý, kdo na venkově pracoval, ať to byl velkostatkář, nebo nájemce, domkář, větší rolník, živnostník a dokonce i vesnický lékař či dělník. Tedy nejen zemědělci, ale všichni, kteří na venkově žili, byli počítáni do jedné třídy, a to proto, že jejich důchod byl prý závislý na důchodu zemědělece. Společným zdrojem obživy byla půda a všichni, kteří z ní čerpali přímo či nepřímo, tvořili podle agrárních ideologů venkovskou pracující třídu.¹⁰

Pro potřeby politického boje byla tato „totožnost“ zájmů venkovského lidu vyjádřena heslem „Venkov jedna rodina“, jehož smyslem bylo především rozbít jednotu pracujících měst a venkova. K prosazení „společenství“ zájmů venkova zdůrazňovali nutnost vytvářet různé organizace hospodářské a společenské. Nejen, že to hlásili, ale agrární strana vytvářela skutečně řadu organizací, které slučovaly výrobce určitých hospodářských úseků nebo příslušníky určitých sociálních skupin. Byl to např. Republikánský svaz čl. statkářů a nájemců, Ústřední jednota řepařů, Svaz rolnických cukrovarů, Organizace pěstitelů ječmene, Organizace pěstitelů chmele, Ústřední jednota hospodářských družstev, Klub inženýrů, Klub zvěrolékařů, Meliorační svaz, Ústřední svaz pěstitelů zeměků, Ústřední zřízení úředníků, učitelů a zřízenců, Selská jízda, Ústřední domovina čl. domkářů a malorolníků, Sdružení činovníků samosprávy, Odborná jednota zemědělských a lesních zaměstnanců, Říšská jednota republikánského dorostu, Mlynářský odbor při republikánské straně atd. Agrární strana tak organizovala síly nejen k boji proti socialismu, ale i proti jiným buržoazním stranám, především proti straně lidové, která měla poměrně silné pozice mezi pracujícími venkova, zejména na Moravě. Sjednotit tuto frontu mohla podle agrárních ideologů jedině agrární strana. Tu stavěli v očích pracujících do světla jediného „mesiáše“ venkova, a právě proto měla mít zvláštní

postavení. Agrarismus byl charakterizován jako souhrn snah, které se dotýkaly hospodářské existence a osudů venkovského obyvatelstva a které směřovaly k zlepšení existence „pracující venkovské třídy“.¹¹

Agrarismus důsledně dbal o to, aby všestranně vyvolával nenávisť a rozpory mezi pracujícími městy a venkovem a využíval k tomu každé situace. Tak např. v době hospodářské krize agrárníci neustále zdůrazňovali, že hlavní příčinou krize jsou cenové nůžky mezi zemědělskými a průmyslovými výrobky.¹² Z toho pak vyvozovali, že rolníci doplácí na jiné vrstvy obyvatelstva, a to především na dělníky. Agrární ideologové přímo na dělníky útočili: „Zatímco ceny zemědělských výrobků pronikavě klesaly, dělnická mzda průmyslová naopak od roku 1928 ještě stoupala...“¹³ Navrhovali snížení mezd průmyslových a sezónních dělníků, sociální pojištění se jim zdálo příliš vysoké a dokonce se stavěli proti podpoře nezaměstnaných, kterou vydávali za jednu z hlavních brzd řešení krize. Tak namlouvali rolníkům, že dělníci mohou za pokles cen zemědělských výrobků a za bídu zemědělců, že zemědělec doplácí na dělníka ve městě. Z toho pak vyvozovali pro rolníky jediný závěr: venkov se musí smknout jako jedna rodina proti městskému obyvatelstvu pod vedením agrární strany. Kam směřovaly tyto snahy ukazuje i to, že hlavním příkladem pro ně bylo Německo, ze kterého doporučovali přinést heslo „mehr Disziplin“.¹⁴ To samozřejmě znamenalo více disciplíny pro lid, aby si buržoazie mohla dělat, co chtěla.

Všestranný boj proti svazku dělníků a rolníků se vine jako červená nit celou ideologií a politikou agrární strany. Boj proti dělníkům byl současně bojem proti socialistickým stranám a proti straně komunistické. Téměř každý úvodník „Venkova“ se zabýval rozbořem návrhů sociální demokracie. Svědčí o tom nadpisy článků jako např. „Soc. demokraté chtějí ubít živočišnou výrobu“, „Sociální demokraté byli krajní odpůrci drobného přidělu půdy“, „Socialisté pro snížení životní úrovně zemědělců“, „Socialistické návrhy — bída maloročníků, ale radost velkokapitálu“.¹⁵ Ve svých útocích navazovali na špatné zkušenosti venkovského lidu se sociální demokracií. Čím více rostla bída na venkově, tím více agrárníci vyhrocovali a stupňovali své nájezdy na socialismus.

Zvláštní formou snahy agrární buržoazie udržet zemědělské obyvatelstvo jako celek pod svým vedením bylo stavění zemědělského obyvatelstva jako celku proti zemědělskému hospodářství jiných států, jako proti skutečnému nebo domnělému konkurentu, který má prý vinu na bídném postavení pracujícího venkovského obyvatelstva v Československu.¹⁶ Byla tím odváděna pozornost pracujících od nepřítele ve vlastní zemi a připravována půda pro válku, která by sloužila zájmům finančního kapitálu.

Tímto směrem byly vedeny zuřivé útoky proti SSSR, zejména proti kolektivizaci zemědělství. Agrární tisk líčil nevybíravým způsobem sovětskou skutečnost, jak o tom svědčí např. článek „20 miliónů maloročnických rodin, na 100 miliónů lidí pokusným králíkem socialismu-marxismu“¹⁷ i první věta článku „Sovětská organizace zemědělských artělů“: „Jak dokonale by rádi sovětské reformátory zotročili zemědělský lid v Rusku, ukazuje tento nástin jejich organizace středověké roboty“.¹⁸ Líčením hrůz a záhuby rolnictva, které prý probíhalo v SSSR a bylo výsledkem politiky komunistické strany, snažili se agrárníci získat rolnictvo pro podporu protisovětské a protikomunistické politiky.

Daleko obtížněji se agrarismus vyrovnal s heslem „venkov jedna rodina“,

když řešil otázky zemědělského dělnictva. Snažil se pochopitelně i v tomto případě vytvořit dojem jednoty. Tak např. V. Roštlapil píše 8. ledna 1932 v článku „Venkov jedna rodina“: „Jak ideálně krásný by to byl život na našich vesnicích, kdyby každý z nás viděl ve svém spoluobčanu druhá sobě rovného, bez ohledu na rozdíly majetkové, svého dobrého přítele — bratra, jimž je společnou matkou země, jež nás všechny mizou svých ňader živí...“¹⁹ Vytvořit dojem jednoty záměrně však zde nebylo tak snadné jako u rolníků, poněvadž protikladné postavení zemědělských dělníků a sedláků ve výrobě vytvářelo i protikladné zájmy obou skupin. Agrární strana se musela v praxi postavit buď za dělníka, nebo za zaměstnavatele. Poněvadž byla stranou finančního kapitálu a její masovou základnu tvořili rolníci, nemohla se v politice řídit jinými zájmy než zájmy vlastníků, které vydávala i za zájem zemědělských dělníků. Vyjadřovala to i zásada „Odborové jednoty zemědělských a lesních zaměstnanců“, která říkala, že tato organizace spočívá na zásadách agrární myšlenky, že se zemědělskému dělníkovi povede dobře jenom tehdy, povede-li se dobře zemědělské výrobě.²⁰ Možnost získat zemědělské dělnictvo byla pochopitelně nepatrná, poněvadž zemědělský dělník dobře viděl, kdo jej vysává a žije na jeho úkor. Agrárníci sami, když mluvili o dělnictvu, uznávali, že je převážně ve vlivu socialistů a komunistů.

Všechny uvedené ideologické konstrukce však nestačily k oklamání rolníka, který byl nespokojen se stavem společnosti a chtěl vědět, jak společnost napravit všechny sociální křivdy, které kolem sebe viděl. Agrární ideologové se proto pokoušeli řešit otázku společenského řádu. Podle staré oportunistické zásady „střední cesty“ hledali východisko ze dvou „krajností“, kterými byl podle nich liberalismus a socialismus. Oba tyto směry podle nich řešily zásahy státní moci zákonodárné a výkonné do soukromého hospodářství falešně. Liberalismus ponechal naprostou svobodu jedince, socialismus pak přešel v naprostý opak. Agrarismus naproti tomu prý žádá „rovněž svobodu jednotlivce, aby se mohl uplatnit a sledovat svůj zájem, avšak nepřehlídí, jednak že úplná svoboda může vést k jejímu zneužívání silnými jedinci, jednak ale též, že jednotlivec není vždy dosti silen, aby mohl svůj zájem uplatnit a uhájit“.¹² Proto žádá odstranění výstřelků, které spočívaly v možnostech „vykořisťování člověka slabého silným“.²² Za vhodný způsob uspořádání hospodářského života pokládá agrarismus družstevnictví; to mělo být východiskem z obou krajností. Především se zdůrazňovala ochrana slabých hospodářství sdružováním v silné hospodářské celky, pomocí kterých prý získají slabí jedinci tytéž hospodářské výhody, které měli podnikatelé hospodářsky silní.²³

S rostoucí mocí ve státě usiloval agrarismus stále více o to, aby získal kromě rolnictva i jiné společenské vrstvy. Především se snažil proniknout mezi inteligenci. Pokoušel se doplňovat svou ideologii i názory filosofickými, neboť mu často byla vytykána naprostá bezduchost, honba za zisky a nekulturnost. Tak jako v jiných oblastech, i zde agrarismus „nachází východisko“ ze dvou krajností, kterými byl materialismus a idealismus. „Vedle proudu vysloveně ateistického a materialistického jde proud nový, dosud víceméně neupravený, ale dosud ničím nezkalený, opírající se o zcela jiné duchovní hodnoty...“²⁴ Zmínky o tomto novém směru jsou však velmi sporé. Mluví se o tzv. ideálním realismu. To je podle agrárních ideologů myšlenkový směr odvozený ze života hmotného i duševního. Jejich realismus prý spočívá v tom, že soustřeďují své

snahy k tomu, aby zemědělec mohl slušně žít. Idea pak pomáhá vytvořit sladěnou hru všech sil, které podmiňují život venkovského lidu.

Ideologii agrarismu podporovali někteří pracovníci v oblasti vědy a umění. Byli to např. někteří sociologové, kteří se pokoušeli u nás formulovat vlastní sociologii venkova.²⁵ Kladli důraz na stabilitu života na venkově a jeho charakteristické rysy vyvozovali především z jeho sjezatenosti s přírodou a s jejími zákony. Stírali třídní protiklady na venkově a mluvili o sedlácích jako o jednotné skupině, jejíž znaky jsou určovány tím, že vzdělává a vlastní půdu. Tak pod rouškou vědy podporovali politické téze agrárníků — „venkov jedna rodina“ apod. Falešný výklad specifických stránek vývoje zemědělství a třídní struktury obyvatelstva pracujícího v zemědělství podporoval hlavní myšlenkovou podstatu agrární ideologie.

V uplatňování národních tradic zdůrazňovali agrárníci svatováclavskou tradici jako symbol řádu, pořádku a západní orientace.²⁶ V řešení soužití Čechů a Slováků byli hlasateli tzv. československé jednoty. Agrární politika zajišťovala na Slovensku „realistickými metodami samostatnost československou“.²⁷

Taková byla v podstatě názorová struktura ideologie agrarismu. Agrární strana ji šířila mezi venkovský lid tiskem, projevy a celou svou politickou činností. Jejím úkolem bylo zpevňovat hmotnou závislost pracujících na vesničkách bohatých a velkostatkářích ideologickým působením. Agrarismus vycházel především ze snahy odvrátit náš lid od komunismu a vybudovat hráz proti Sovětskému svazu. Celá názorová soustava byla sestavená k tomuto účelu. Využívala tehdejší slabosti socialismu u nás, která spočívala především v tom, že sociální demokracie diskreditovala svou oportunistickou politiku socialismus vůbec, nemluvě již o její politice vůči pracujícím rolníkům. Agrárníci využívali této situace a udělali vše pro to, aby formulovali takovou nesocialistickou ideologii, která by strhla pracující. Vytáhli proti socialismu ve jménu zemědělství.

V duchu celkového proudu buržoazního myšlení v údobí, kdy se všeobecná krize kapitalismu stále prohlubuje, byl i agrarismus „kritický“ ke kapitalismu. Buržoazie nemůže již snadno zakrývat vykořisťovatelskou podstatu kapitalismu, a proto je nucena často sama vystupovat v roli reformátora kapitalistické společnosti. Nejužívanějším prostředkem bývá v tomto případě „střední cesta“, která má budit dojem snahy po nápravě společnosti a to mírnými prostředky, bez zbytečných extrémů. Pro agrarismus byl tento způsob typický.

Lékem kapitalistické společnosti měla být agrární demokracie, družstevnictví a ideální realismus. Tyto léky byly ovšem posilujícími prostředky pro kapitalismus a jeho obranou před socialismem. Družstevnictví bylo hlavním prostředkem monopolního kapitalismu k pronikání na venkov; jeho prostřednictvím dostával pod kontrolu široké masy rolnictva. Finanční kapitál vládl v družstvech prostřednictvím statkářů a velkých sedláků — vykonavatelů a nositelů politiky finančního kapitálu.

Agrární buržoazie potřebovala právě takové formy uskutečňování své vlády, které by vytvářely dojem jednoty a demokratičnosti pro všechny rolníky a které by podporovaly v rolnících víru v možnost, že i oni se dostanou z nouze bez boje proti buržoazii, vlastní píli, příčinností a hospodářskou pomocí družstev a všech ostatních agrárnických spolků. Buržoazie se snažila získat rolníky tím, že jim slibovala různá opatření k zdokonalení hospodářství, jako levný nákup hnojiva, osiva, dobytek, strojů apod., a namlouvala jim, že lepší dobytek,

náradí a osivo zlepši jejich postavení. Některé rolníky připoušťela do vedení družstev, a tak předstírala naprostou rovnost mezi chudými a bohatými. Všechno to však byl klam a podvod, poněvadž družstva nezeslabovala, nýbrž zvětšovala náskok velkovýroby nad malovýrobou. Všechna tzv. „pomoc rolníkům“ byla v podstatě pomocí boháčům, poněvadž jedině ti měli peníze na stroje a rozhodovali v družstvech ve svůj prospěch. Předstírání výhod pro rolníky tím, že jim byly poskytovány určité výhody v drobnostech, bylo nutné právě proto, aby rolníci šli s buržoazií a viděli prostředek k svému osvobození ve zbohatnutí. I když se občas některý rolník dostal mezi bohaté, nezměnila se tím celková situace rolníků k lepšímu. Měnila se naopak k horšímu, neboť většina jich klesala do bídy stále hlouběji a družstevnictví tomu pomáhalo.

V souvislosti se zostřováním třídního boje zdůvodňovala agrární ideologie stále více nutnost širšího boje proti komunismu. Umístění centra agrární demokracie ve Střední Evropě mělo stejný význam jako Malá dohoda, spolek namířený proti SSSR. M. Hořžovi a ostatním agrárním politikům nešlo o nic jiného než o ochranný pás kapitalistické Evropy proti SSSR. Usilovali o další organizační sjednocení protisovětských sil. Tak např. v květnu 1923 byl vytvořen Svaz slovanské agrární mládeže, který sjednocoval sedm organizací zemědělské mládeže.²⁸ Výrazem snah po hospodářském sjednocování a vzájemné pomoci agrárních zemí se stala např. Bukurešťská konference, dále pak Sinajská a Varšavská konference v roce 1930, kterých se zúčastnily v různém seskupení Rumunsko, Jugoslávie, Maďarsko, Polsko a ČSR a které měly pod heslem „agrárního bloku“ vytvořit další protisovětský blok.

Hlavním nástrojem této protikomunistické a protisovětské politiky se měl stát rolník. Proto agrární ideologové oživilí staré omšelé argumenty o tom, že malorolnické hospodářství projevuje vůči hospodářství velkému určitou stabilitu. Z toho pak vyvodili závěr o předurčenosti zemědělce k vedení státu. Opírali se i o to, že zemědělci tvořili podstatnou část národa a že vyrábějí tak důležité výrobky pro výživu lidu, jako je chléb, maso a jiné potraviny. Zároveň zakrývali právě postavení rolníka ve výrobě, neboť malovýrobci nemohli být nejpokrokovější silou v kapitalismu, poněvadž byli spojeni se zastaralým a odumírajícím způsobem výroby. Ale právě protikladnost postavení drobných výrobců, kteří byli na jedné straně vlastníky a na druhé straně byli vykořisťováni buržoazií, umožňovala využívat především soukromokapitalistického myšlení rolníků, podporovat jeho konzervativnost a zatlačovat jeho revoluční sklony. To se agrárikům poměrně dařilo v době, kdy komunistická strana nepronikla širěji na venkov. Vtírali se do důvěry zbídačovaných rolníků, kteří hledali pomoc.

Prohlubující se třídní boj na vesnici nutil však buržoazií ke skrytým formám boje a k vymýšlení všech možných argumentů, které by co nejvíce mátlý lid. Skutečnost, že na venkově šlo většinou o vlastníky výrobních prostředků, budila bezprostředně dojem jedné třídy. Stejně tak zaostalost vesnice proti městu vytvářela základnu k rozdmýchávání nenávisti vůči městům, nevraživost zemědělství vůči průmyslu. Agrární ideologie toho vědomě využívala, proto třídy nahradila stavy a vyhlásila heslo „Venkov jedna rodina“. Ličila úpadek a neřesti měst a volala po záchraně před „nákazou komunismu“.

Agrarismus tak používal stejných metod k působení na masy jako fašistické strany. Fašistické tendence v ideologii navazovaly na soukromovlastnické předsudky výhodné pro reakci. Spočívaly především v teorii předurčenosti země-

dělece k vládě. Zastíráním rozporů heslem „venkov jedna rodina“ pěstoval agrarismus vědomí stavovské místo třídního a rozbíjel jednotu pracujících měst a venkova.

Rostoucí snahy po fašizaci státu se v ideologii agrarismu v třicátých letech projevovaly ve stále častějším zdůrazňování disciplíny, řádu a autority vedení. „...zemědělci nejsou živlem revolučním, to jsou zvláštnosti měst, a proto musí stát v první řadě těch, kdož demokracii chrání... demokracie neznamená anarchii, ale v první řadě disciplínu, pořádek, autoritu vedení a spravování.“²⁹ Protidemokratické tendence byly provázány organizováním ozbrojených formací, a to Selské jízdy³⁰ a národních střeleckých jednot. Republikánský dorost byl vychováván v duchu stavovského sebevědomí a vojenské kázně. Manifest Republikánské strany k dorostu začínal např. takto: „Doroste venkova. Švehlovi vojáci! Den osudný se blíží. Připravujte zúčtování se socialisty, bolševiky a falešníci: stranou lidovecko-klerikální“.³¹ Agrární strana používala tak fašizujících prostředků k vytváření půdy pro nastolení vlády pevné ruky.

Při posuzování agrární ideologie je třeba vidět, že i když šlo o pavědeckou tříšť názorů, byly její argumenty často velmi nebezpečné, a to pro svou srozumitelnost a využívání situace, ve které se pracující venkova mnohdy ocitali. Chudí rolníci strádali, přitom však nevěděli proč tomu tak je, a celkem nikdo je nechránil. V takové situaci přišli agrárníci se svou agitačně zpracovanou ideologií navazující zdánlivě na potřeby rolníka. Vlávali mu důvěru v jeho sílu. Tvrdili, že mají vládnout ti, kterých je nejvíce a kteří vyrábějí to, co lidé nejnutněji potřebují k životu (např. válka podporuje u zemědělce do určité míry mínění vlastní soběstačnosti a nepostradatelnosti), se musela ujmout, nebylo-li ideové protiváhy. Zemědělec pak ve svých vlastních očích vystupoval jako někdo, kdo musí udělat pořádek.

Ideologie agrarismu však svou vnějškovou hlubokomyslností zakrývala dokonalou prázdnotu. V jejích názorech nebylo nic originálního a jakmile se dostala na filisofické pole, pak končila u několika prázdných výmyslů. Je jedním z příkladů toho, jak buržoazie jako třída prožívá v údobí všeobecné krize kapitalismu hluboký úpadek i v oblasti své vlastní ideologie.

Vratkost a lživost ideologie agrarismu se musela odhalit v praxi třídního boje. Již zostřující se protiklady na venkově v údobí první republiky vyvolávaly v rolnících pochybnost o „pravdách“ hláсанých agrarismem. Zvláště pak rozvíjející se činnost KSČ na venkově vytvářela postupně ideovou protiváhu. K odhalení pravé tváře agrarismu došlo zjevně v roce 1939, kdy Republikánská strana v duchu svých názorů přivádí fašismus do naší země. Svatováclavská tradice se oživila a v podobě svatováclavské orlice se stala symbolem zrady národa. Pracující lid venkova poznal pravou tvář agrarismu.

POZNÁMKY

¹ Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu byla založena 6. ledna 1899. Z hlediska svého třídního obsahu prodělala tato strana vývoj od strany velkých sedláků přes stranu agrární buržoazie až ke straně finančního kapitálu, jehož hlavní část tvořila buržoazie agrární. Tento proces byl výrazem ekonomického a sociálního přerodu venkova. Právě proto, že agrární strana měla za sebou nejen skupinu velkostatkářského agrárního kapitálu zainteresovaného na pozemkové rentě, ale její ekonomickou základnu tvořil srůst kapitálu agrárního s finančním, znamenala v předmnichovské republice hospodářsky, finančně i politicky mocnou sílu. Neomezovala se jen na Čechy a na Moravu, ale působila i na Slovensku, kde jejím

základem byla rostoucí vrstva slovenské velkoburžoazie, jejímž politickým reprezentantem byla agrární strana v čele s Hodžou a Korneliem Stodolou.

Navenek pochopitelně nevystupovala agrární strana jako strana finančního kapitálu, ale jako strana pracujících rolníků. Vytvořila systém hospodářského, politického a ideologického působení na masy pracujících rolníků s cílem získat je pro zájmy agrární buržoazie. Základem jejího vlivu byla ekonomická závislost pracujících rolníků na velkých sedlácích a velkostatkářích. Článek se zabývá pouze úsekem ideologického působení a neřeší hospodářské vztahy, i když je samozřejmě pokládá za hlavní a určující. V článku se používá i kratšího názvu republikánské strany, a to strana agrární.

² V odborné literatuře bylo dosud věnováno agrarismu málo pozornosti. Částečně se této problematice dotkly drobnější studie V. Volavky a J. Pelikána. Rozsáhlejší studii je článek J. Césara a B. Cerného „O ideologii československého agrarismu“ uveřejněný v Československém časopise historickém, č. 2, roč. 1929, str. 263–286. Tento článek rozebírá ideologii agrarismu v souvislosti s hlavními etapami politického i ekonomického vývoje agrárního hnutí. Závěry, které jsou v něm obsaženy, jsou zpracovány na základě znalosti bohaté literatury a jsou nepochybně přínosem. Pro úplnost celkového obrazu ideologie agrarismu nebylo správné opomenutí družstevnictví, zvláště když článek správně ukazuje rostoucí význam sociálních otázek po první světové válce.

³ Tak např. ideologie čs. agrarismu nebyla vůbec původní; v podstatě to byl eklektický souhrn názorů německých, francouzských a ruských agrárních teoretiků.

⁴ K zpracování článku bylo použito této literatury:

O. Frankenberger, *Agrarismus*, Praha 1923, *Zemědělská krise a prostředky k jejímu řešení*, Praha 1931,

H. Hodža, *Clánky, řeči, štúdie, Agrarismus*, Praha 1930,

E. Reich, *Zemědělská osvěta v R. Č. S.*, Praha 1931. *Zemědělské školy a osvětová práce zvláště v době zemědělské krize*, Praha 1932.

A. Matula, *Filosofie venkova*, Praha 1925.

V. Tumlíř, *Agrární politika*, Praha 1928.

Programové zásady republikánské strany čsl. venkova z 29. dubna 1919.

Programová rukověť, Praha 1922.

⁵ M. Hodža, *Agrarismus*, Praha 1931, str. 4–5.

⁶ Tamtéž, str. 9.

⁷ *Mladý venkov*, roč. 1929, č. 20–21, str. 5.

⁸ M. Hodža, *Agrarismus*, Praha 1931, str. 10.

⁹ *Brázda*, roč. 1931, č. 11, str. 172.

¹⁰ O. Frankenberger, *Agrarismus*, Praha 1923, str. 15–16.

¹¹ Tamtéž, str. 15–16.

¹² V. Brdlík, *Zemědělská krize v souvislosti s národním hospodářstvím*, Praha 1923.

F. Dvořák, O. Horák, *Organizační a svépomocné prostředky zemědělců pro řešení zemědělské krize*. *Ediční časové otázky zemědělské*, sv. 24.

A. Mayer, *Pět let krize na našem venkově*, Praha 1935.

Sborník zemědělské krize a její projednávání v zemědělské jednotě ČSR, Praha 1931.

¹³ V. Brdlík, *Zemědělská krize v souvislosti s národním hospodářstvím*, Praha 1933, str. 7–8.

¹⁴ O. Frankenberger, *Aktuální otázky naší hospodářské politiky*, časopis *Brázda*, ročník 1929–30, č. 1, str. 5–7.

¹⁵ *Lidový deník*, roč. 1931, čís. 64; str. 1; tamtéž, č. 65, str. 1.

Venkov, roč. XXV, čís. 23, str. 4; čís. 28, str. 1.

¹⁶ *Protokol VI. sjezdu KSC*, Praha 1931, str. 309.

¹⁷ *Venkov*, roč. XXV, č. 34, str. 1.

¹⁸ Tamtéž, č. 99, str. 11.

¹⁹ *Mladý venkov*, roč. 1932, str. 12.

²⁰ *Venkov*, roč. 1930, č. 107, str. 1.

²¹ O. Frankenberger, *Agrarismus*, Praha 1923, str. 29–30.

²² A. Hůlka, *Zemědělské družstevnictví*, Praha 1931, str. 9–10.

²³ Tamtéž, str. 9–10.

²⁴ Min. Štěpánek, na sjezdu republ. strany v roce 1929; *Brázda*, roč. 1929–30, č. 13, str. 206.

²⁵ Jsou to např. práce: I. A. Bláha, *Sociologie sedláka a dělníka*, Praha 1925;

K. Galla, *Dolní Roveň*, *Sociologický obzor české vesnice*, Praha 1939;

Alf. Mayer, *K sociálnímu vývoji našeho venkova*.

Jak podporovaly tyto práce agrarismus, dokumentuje vyjádření M. Hodži: „Musím vám doporučit, zajímáte-li se o toto, knížku Dr. Bláhy „Sociologie dělníka a rolníka“. Jest vědecky přijímána pravda, kterou my empiricky hlásáme dávno, že zemědělec svou povahou, svým zaměstnáním... představuje ve společenském věení pevný bod.“ Agrarismus, str. 9.

²⁶ „Národní tradice bez sanktifikace svatořečnění, ba dokonce bez zbožnění neexistuje.“ Min. školství S. Štefánek, Svatováclavské tisíciletí a Slováci, Brázda, roč. 1929—30, č. 2, str. 17—18.

²⁷ Brázda, roč. 1929—30, č. 1, str. 5.

²⁸ Mladý venkov, roč. 1929, č. 24, str. 1.

²⁹ Mladý venkov, roč. 1933, č. 27, str. 2.

³⁰ Selská jízda čítala k 1. lednu 1929 12.600 členů. Na Slovensku byly sbory založeny v roce 1931.

Mladý venkov, roč. 1929, č. 21, str. 9; č. 1, str. 5.

³¹ Mladý venkov, roč. 1929, č. 41, str. 1.

ОБ ИДЕОЛОГИИ АГРАРИЗМА

К наиболее важным видам буржуазной идеологии в Чехословакии до Мюнхена принадлежала идеология аграризма, которую создавала т. наз. Республиканская партия земледельческого и мелкокрестьянского населения с целью привлечения трудящегося народа деревни под влияние аграрной буржуазии и использования его для защиты своих интересов и для борьбы против коммунизма. Усиливающаяся классовая борьба заставляла буржуазию прибегать к скрытым формам борьбы и придумывать всяческие аргументы для того, чтобы обмануть народ. Поэтому аграрные идеологи создали теории о руководящей роли земледельцев в обществе, о „миссии“ аграризма, который один мог помочь земледельцам при исполнении этой роли, о специфических свойствах земледельца, которые дескать предназначают его для этой роли, о единстве деревенского населения (лозунг: Деревня — одна семья) и о кооперативном движении как об экономической форме, которая способна разрешить все трудности капиталистического общества. Вся эта система взглядов была неоригинальной и антинаучной. В ней сильно проявлялись фашистские течения, усилившиеся в тридцатых годах. Анализ идеологии аграризма одновременно показывает глубокий упадок буржуазной идеологии.

Перевела Н. Куршова

ÜBER DIE IDEOLOGIE DES AGRARISMUS

Zu den bedeutendsten bürgerlichen Ideologien in der Vormünchener Republik gehörte die Ideologie des Agrarismus, die von der Republikanischen Partei der Landwirte und Kleinbauern mit dem Ziel herausgebildet wurde, die Landarbeiter unter den Einfluß der Agrarbourgeoisie zu gewinnen und zur Durchsetzung der eigenen Interessen und zum Kampf gegen den Kommunismus auszunutzen. Der sich vertiefende Klassenkampf zwang die Bourgeoisie, getarnte Kampfformen zu suchen und alle möglichen Argumente auszudenken, um das Volk zu belügen. Deswegen bildeten sich die Agrarideologen Theorien über führende Rolle der Landwirte in der Gesellschaft, über eine Sendung des Agrarismus, der einzig und allein imstande war, den Landwirten bei Erfüllung dieser Aufgabe behilflich zu sein, über spezifische Eigenschaften des Landwirts, die ihn angeblich zu jener Rolle vorbestimmen, über Einheit der ländlichen Bevölkerung in Form von der Losung „Das Land — eine Familie“ und über das Genossenschaftswesen als jene Wirtschaftsform, die die Schwierigkeiten der kapitalistischen Gesellschaft lösen wird. Das gesamte System von Ansichten war unoriginal und unwissenschaftlich. Stark setzten sich in ihm faschistische Tendenzen durch, die sich in den dreißiger Jahren vertieften. Eine Analyse in bezug auf die Ideologie des Agrarismus zeigt gleichzeitig einen tiefen Verfall der bürgerlichen Ideologie.

Übersetzt von R. Merta.

